

EKOFEMİNİZM BAĞLAMINDA CHARLOTTE PERKINS GILMAN'IN KADINLAR ÜLKESİ ESERİNİN İNCELENMESİ

AN ECOFEMINIST ANALYSIS OF CHARLOTTE PERKINS GILMAN'S NOVEL
CALLED *HERLAND*

Ecem ÇEBİ* - Elif BAŞ**

ÖZ: Cinsiyet eşitliğini savunan bir hareket olan feminizm, erkek egemenliğine karşı çıkan ve geçmişten günümüze dönemsel değişimler geçirerek çeşitli dalgalara ayrılan bir yaklaşımdır. Toplumun tüm kesimlerine doğrudan ya da dolaylı olarak sinen yerleşik cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya çalışmak, feminist dalgaların düşünsel yapısını oluşturan feministlerin başlıca hedefleri arasındadır. Bu hedefleri paylaştan yaklaşımlardan biri olan ekofeminizm de ekoloji ve feminizmin bir sentezini oluşturmakta ve eril zihniyetin, kadınları olduğu gibi, doğayı da tahakkümü altına aldığı öne süren bir toplumsal harekete karşılık gelmektedir. Ataerkil tahakküm ilişkileri ile doğanın tahakkümü altına alınması arasında bir ortaklığın olduğunu öne süren ekofeminizm; toplumsal, kültürel, tarihsel bağlamda çevre ve kadın sorunlarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımı doğrudan olmasa da çeşitli yollarla konu edinen pek çok edebî eser bulunmaktadır. Nitekim 1915 yılında Charlotte Perkins Gilman tarafından yazılan *Kadınlar Ülkesi (Herland)* kitabı bunlardan birisi olarak görülebilir. Bu ütöpic eserde ataerkil zihniyetin doğaya ve kadına bakış açısı, sorgulayıcı bir dille kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, Gilman'ın *Kadınlar Ülkesi* yapıtı modern insanın doğayı, kadınları, gelenekleri farklı bir gözle anlamaya çalışması da dikkate alınarak ekofeminist perspektif bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekofeminizm, Kadınlar Ülkesi, kadın, doğa, ekoloji.

ABSTRACT: *Feminism, a movement advocating for gender equality, is an approach that stands up to male supremacy and divides into various waves by undergoing periodical changes from past to present. Attempting to eliminate established gender inequality that directly or indirectly pervades all sections of society is amongst the primary objectives of feminists who constitute the ideational structure of feminist waves. In fact, ecofeminism, as one approach to feminism, constructs a synthesis of feminism and corresponds to a social movement that asserts that masculine mentality has brought nature, as well as women, under its dominance. Ecofeminism, asserting that there exists a joint relationship between oppressive patriarchal relations and the oppression of nature, focuses on the problems of environment and woman in social, cultural, historical contexts. Many literary works also discuss this approach in various ways, though not directly. Indeed, Herland, written by Charlotte Perkins Gilman in 1915, can be considered as one of them. In this utopian work, the point of view of masculine mentality to nature and woman is written with an interrogative language. In this paper, Gilman's work, Herland, is examined in*

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi/Ankara – ecemcebi@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-4379-837X)

** Öğr. Gör. Dr. – Manisa Celal Bayar Üniversitesi Kırkağaç Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü/Manisa – ebas1987@gmail.com (ORCID ID: 0000-0001-7294-5108)

the context of the ecofeminist perspective by taking modern human's attempts to understand nature, women, and traditions from a different viewpoint also into consideration.

Keywords: *Ecofeminism, Herland, woman, nature, ecology.*

Giriş

Kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören doktrin (Sevim, 2005: 7) olarak tanımlanan feminizm, içselleştirilen toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin sorgulamayı başat ilke haline getirmiştir. Ayrıca bu bütünleştirici anlatının yanında; cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan toplumsal hareketlerden biri olarak görülmüş (Hooks, 2014: 12) ve tarihsel süreç içerisinde belirli dönemlere ayrılmıştır. Tarihsel süreci göz önünde bulundurduğumuzda; farklı bölgelerde yaşayan kadınların farklı taleplerinin gözetilmesi ve dile getirilmesi sonucu, üç feminist dalganın ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Feminizmin birinci dalgası; Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Savunusu* (Vindication of the Rights of Women) adlı eserindeki talepler üzerine yoğunlaşmıştır. Genel çerçevede bu talepler; kadınların oy kullanma, eğitimde fırsat eşitliği ve mülkiyet haklarını kapsar (Taş, 2016: 167). Bu anlamda doğal haklar düşüncesine sahip olan birinci dalga feminist kuramcılar, kadınların birer yurttaş olarak erkekler ile aynı derecede temel haklara ve özgürlüklere sahip 'insan'lar olduklarını söylerler (Donovan, 2014: 29).

Birinci dalganın ardılı olarak görebileceğimiz ikinci dalga feminizm; 'kişisel olan politiktir' sloganı ile özel alan içerisindeki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün eşitlikçi olmayan düzenini eleştirmiş ve bu konuda büyük bir dönüşümün yaşanması gerektiğini vurgulamıştır. Bir diğer ifadeyle; Donovan (2014: 266), ataerkilliğin ya da erkek egemenliğinin, kadınların baskı altına alınma düşüncesinin kökü olduğunu söyler ve kadınların bu kökten ötürü kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak gördüklerini belirtir. Böylesi bir durum ister istemez kadını pasif hale sokmaktadır. Oysa kadınlar, sahip oldukları bu olumsuz enerjinin kendilerini pasif hale dönüştürmesine izin vermek yerine, onu kendilerine baskı uygulayanlara karşı direnmek ve mücadele etmek için harcamalıdır. Nitekim pratikte de bu durum, kendini bilinç yükseltme toplantılarında göstermiştir. Bu toplantılar aracılığıyla, farklı algılara sahip olan kadınlar; toplumsal ve sosyal alandaki cinsiyet rollerinin kendileri üzerinde yarattığı baskıyı, bir diğeri üzerinden görmeye başlamıştır. Süreç içerisinde, bir diğeri dinleyen ve anlama yolunda olan kadınlar, birbirlerini "kız kardeş" ilan ederek "kız kardeşlik" argümanı ortaya koymuşlardır (Taş, 2016: 169). Böylece, ataerkil sistem içinde sırf kadın olduğu için ikinci plana atıldığını anlayan "kız kardeşler", birlikte hak talebinde bulunmaya başlamıştır.

Üçüncü dalga feminizmde ise tek tipleştirilen evrensel kadınlık algısı reddedilerek, kadın sorunlarının beyaz kadınların sorunlarıyla sınırlı

olmadığının altı çizilmiştir (Taş, 2016: 171). Bu durumun altında yatan sebebi, 1990'lı yılların kimlik politikasında aramak mümkündür. Farklı kimlikleri öne çıkaran bu politikanın hakim düşünüşünden etkilenen feminist hareket, sadece ataerkil toplumun tahakkümü altında oluşan homojen bir kadınlık tanımlamasıyla yetinilmemesi gerektiğini ifade eden bir bakışa evrilmiştir (Bakan ve Kadirbeyoğlu, 2019: 73). Dolayısıyla bu dalganın hakim olduğu dönemde; ırk, sınıf, etnisite, dil, din, cinsel yönelim gibi farklılıklara yoğunlaşmış ve bunlar arasında bağlantıların bulunabileceğine yönelik irdelemeler yapılarak sorunlara çözüm aranmıştır.

Üçüncü dalga feminizmde ortaya çıkan ve aynı zamanda bu araştırmanın merkez kavramı olan ekofeminizm; egemen eril zihniyetin, kadını ve ekolojik yapıyı sömürmekte olduğunu belirterek bu iki durum arasında derin bir bağ bulunduğunu anlatır. Bu kavram, ilk kez 1974 yılında feminist-aktivist Françoise d'Eaubonne tarafından *La Féminisme ou la Mort* (Feminizm veya Ölüm) isimli kitabında kullanılmıştır (Donovan, 2014: 396). Kadın ve doğa üzerine uygulanabilir “doğal” tahakküm arzusunu açıkça ortaya koyan d'Eaubonne, bu arzunun kökenlerinin araştırılmasının önünü açmıştır (Özdemir ve Aydemir, 2019). Bu başlangıç noktasından ilerleyen ekofeminizm ise doğa ve çevreci yaklaşımı feminist bir perspektiften sunmayı amaç edinerek egemen ataerkil pratiklerde kadının ve doğanın ikincil anlamda araçsal bir konuma büründürülmesine tepki gösterir (Longenecker, 1997: 1). Bahsi geçen bu tepkiselliği ikiliklere bağlayan zemin diğer paragrafta açıklanmaya çalışılmıştır.

Ekofeminizm yaklaşımı, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü sürdürmesine imkân tanıyan eril-dişil ayrımıyla doğa-kültür ikiliğini bütüncül bir bakışla ele almaya çalışır. Burada kültür, eril bir üretim olarak görülmekte; kadın ise doğa ile özdeş tutulmaktadır. Bu konu, feminist çalışmalarda çözümlenmeyi bekleyen bir tartışma olarak karşımıza çıkar; çünkü ikilikler üzerinden düşünüş geliştirmek, tahakküm mantığını üretirken kadın ve doğa üzerindeki baskıyı meşru hale getiren önemli bir problem alanını oluşturur (Gezgin, 2017). Ataerkil sistem, hiyerarşik ikicilik (binarizm) mekanizması ile erkeği ve kültürü merkeze yerleştirerek kadını ve doğayı ikincil, edilgen olarak konumlandırmaktadır. Bu nedenle ekofeminizm için Batı toplumunun ataerkil doğası, kadının erkek tarafından ve özellikle kapitalizm aracılığıyla doğanın toplum tarafından sömürülmesinden sorumludur (Demir, 2013: 12). Bu anlamda, “insan merkezli dünya” görüşünü, doğanın katledilmesinin gerekçesi olarak gören ekolojik söylemde, insan kavramının yerine “erkekler” ve “eril dünya görüşü” yerleştirilerek ekofeminist savunu oluşturulmuştur (Donovan, 2014: 399). Benzer bir tutumla, Val Plumwood (2017) *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* isimli eserinde doğa-kadın ilişkisinin birbirinden koparılmasına şüpheyle yaklaşır. O, böylesi bir ayrımın yalnızca doğanın efendi modeline uygun bir biçimde sömürülmesine yardım ettiğini belirtir. Bu modelde kültür, erkekler tarafından inşa edilen bir şey olarak görülürken; kadın aynı düzen içinde, doğayla bağlarını koparmaksızın yaşamını sürdüren bir varlık

olarak görülmektedir. Böylece kadın, hakimiyet kuramayan ve pasif olarak görülen doğaya denk tutulmaktadır. Bu görüş ekseninde; bir kısım feminist görüş, doğrudan kadın-doğa ilişkisini olumsuzlayarak bu bağın koparılması gerektiğini anlatırken, Plumwood ve onun gibi düşünenler, bunun egemen fikri koruduğunu belirterek, kadın-doğa ilişkisini bir ikiliğe dönüştürmemek gerektiğini öne sürerler. Ayrıca kadınlar, doğayı dışladıklarını ve kültürel alanda erkeklerle “eşitlikçi” bir yarışa girdiklerini düşündüklerinde dahi, “efendi model” olarak adlandırılan ataerkil sistemi hiç durmaksızın sürdürürler (Plumwood, 2017). Bu bağlamda ekofeminizmin asıl hedefi, doğanın üzerinde kurulmuş denetim ve baskının görünür hale getirilmesi olmalıdır. Aksi halde, kadın ve doğa arasına çizilen keskin çizgi, kadının ve doğanın aynı biçimde şiddet görmesinin kaynağına dönüşecektir.

Plumwood’a (2017: 34) göre, ataerkil sistem içinde doğa ve doğayla birlikte anılanlar her zaman akıl dışılığın sınırlarına dahil edilmiştir. O, bunu daha net gösterebilmek adına bazı kavramlar arasına çizgi çeker ve böylece; doğaya ve kültüre ait görülen kümelerin daha net okunmasına imkân tanır. Aralarına çizgi çektiği kavramlardan birkaçı Tablo-1’de verilmiştir:

Tablo 1: Plumwood’un çizgi çektiği kavramlar

kültür	doğa
akıl	doğa
erkek	kadın
zihin	beden
özne	nesne

Plumwood (2017: 65), vermiş olduğu listenin tam olmadığını da ayrıca belirtir. Ancak dikkat edildiği vakit, doğa ve kadına atfedilen ifadelerin aynı sütunda yer aldığını sınırlı sayıdaki örnekten çıkarmak mümkündür. Aynı satırlarda yer alanların ise birbirleriyle tezatlık içinde değerlendirildiği görülmektedir. İkiliklerin her biri, keyfi oluşturulmasının dışında; erkek - aktif - gelişmiş, dişi - pasif - gelişmemiş biçimlerde konumlandırılmıştır. Bu, tesadüfi bir oluşum değildir.

Şimdiye kadar verilmiş olan bütüncül ekofeminizm tanımlaması dahilinde; bu bakışın belli başlı sorulara yanıtlar arayarak, kendi içinde farklı dallara ayrılmış olduğunu belirtmeden geçmemek gerekir. Onu farklı dallara ayıran sorular, Longenecker’a (1997: 2) göre şu şekilde sıralanmaktadır: Kadın ne demektir? Doğa nedir? Partiarkal uygulamalar ne anlama gelmektedir? Kadın ve doğa arasındaki bağlılığın temeli neye dayanmaktadır? İnsan dışı varlıklarla doğa arasında nasıl bir ilişki vardır? Cinsiyetlendirilmenin kadınlar ve doğa için sonuçları nelerdir? Bu durumırka, sınıfa ve ülkeye göre nasıl farklılık gösterir? Tüm bu sorulara yanıt arayan ve yanıt veren ekofeminist düşüncelerden bazıları; kültürel ekofeminizm ve inşacı ekofeminizm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın=doğa ve erkek=kültür arasındaki farkı kabul ederek onu metafizikleştiren kültürel ekofeministler; kadın-erkek, doğa-kültür arasında özsel bir fark olduğunu ve bu farkı yaratan hiyerarşik yapının kadın ve doğa üzerindeki baskıları meşrulaştırdığını iddia ederler (Demir, 2013). Ekofeminist düşünce bağlamında özcü yaklaşım, kadın-doğa bağlantısına olumlu bir değer atfeden fikirlerden, kadının sırf kadın olmaktan kaynaklanan özellikleri sebebiyle doğaya yakın olduğunu iddia eden görüşleri kapsamaktadır (Olgun, 2017: 409). Özcü (essentialism) ekofeminist anlayışta kadının doğurganlığını değerli kılınarak yavrularının bakımını üstlenmesi düşüncesine olumlu anlam atfetmek bir açıdan geleneksel kadınlık rollerini yeniden üretmekle eş değer olabilir. Bu açıdan özcü bakış açısı genel anlamda feminizmin mücadele verdiği alanlarla aynı doğrultuda gitmeyen bir diskur oluşturur. Diğer bir bakış açısını oluşturan inşacı (constructivist) ekofeminizm ise doğa ile kadın arasındaki ilişkinin sosyolojik düzlemde irdelenmesi gerektiğini belirterek, biyolojik farklılıklara çok fazla vurgu yapmamaktadır. Bu yaklaşıma göre kadının biyolojik özellikleri onu doğayla özdeşleştirmek için yeterli değildir. Onlar, mevcut kültürel düzlemde oluşturulan erkek egemen değerlerin sosyal olarak inşa edildiğinin altını çizerler ve kadın ile doğayı koruyup patriarkal kapitalizme karşı direnmeyi kendilerine ilke edinirler (Demir, 2013; Nhanenge, 2011). Bu anlamda; patriarkal kapitalizme karşı direnilmesi gereken gelişmiş ülkelerin kalkınma modelleri, ekofeministler için önemli bir inceleme sahasıdır.

Gelişmiş ülkelerin kalkınma modellerinin, insanın doğayı egemenliği altına alması ve tüketim toplumuna uygun şekilde hazza ve arzulara göre mal ve hizmetleri tüketmesi; 21. yüzyıla gelindiğinde, ekolojiye bir katkı sağlamadığı düşüncesiyle birlikte ilerlemeye başlamıştır. Küresel ısınma, buzulların erimesi, orman yangınları, canlı türlerinin soyunun tükenmesi, kuraklık, yetersiz gıda, hava ve su kirliliği gibi temel kaynakların yok olma noktasına gelmesi, toplumsal düzlemde yaşanan sorunlarla paralel ilerlemiştir. Bu sorunların paralelliği; cinsiyet, etnik köken, ırk, inanç gibi farklılıkları sebebiyle bahsi geçen ekolojik sorunlar karşısında daha dezavantajlı olan insanların görünür hale gelmesiyle açıklanabilir. Ayrıca bu eşitsizlikler, yine aynı dinamiklerle boğuşan kişilerce aşılmaya çalışılır. Bu bağlamda ekofeminizm, dünyanın karşı karşıya kaldığı bu sorunlara çözüm üreten bir toplumsal hareket olarak yerini almıştır. 1730'lu yıllarda Hintli kadınların ağaçların kesilmesini önlemek için onlara sarılarak başlattıkları Chipko hareketi (Shiva ve Mies, 2018), Rize'de HES'lere (URL-1) yönelik köylü kadınların başlatmış olduğu yürüyüşler, Sinop'un Gerze (URL-2) ilçesindeki termik santralin kurulmasının kadınlar tarafından engellenmesi, Soma'nın Yırcalı (URL-3) mahallesinde köylü kadınların zeytin ağaçlarını korumak için eyleme geçmesi, doğa için kadınların en önde bulunduğu toplumsal hareketlere örnek olarak verilebilir.

Yukarıda sözü geçen toplumsal hareketlerin her birinin öne çıkan destekçilerinin kadın oluşu bir tesadüf değildir. Bu noktada kadın

hareketleri ve ekofeminist yaklaşım arasında bağ kurmak da mümkündür. 1970'li yıllarda artış gösteren ekofeminist araştırmalar dünyada yükselişe geçen kadın hareketiyle de paralel ilerleyen bir gelişim seyretmiştir. Rosemary Radford Ruether'ın, *New Woman New Earth* (Yeni Kadın-Yeni Dünya) adlı çalışması 1975 yılında, Susan Griffin'in *Women and Nature* (Kadınlar ve Doğa) eseri 1978 yılında, Carolyn Merchant'ın eseri *The Death of Nature* (Doğanın Ölümü) 1980 yılında basılmıştır ve ekofeminist alanda önemli çalışmalar olarak kabul edilen eserlerin başlıcalarını oluşturmaktadırlar (Mellor, 1993). Türkiye'de ise alan yazında ekofeminizme dair çalışmaların sayısı fazla olmamakla birlikte, son yıllarda artış göstermiştir¹. Bu durumun oluşmasında Türkçe'ye çevrilen yabancı kaynakların payı büyüktür.² Ekofeminizme dair literatürün genişlemesi neticesinde, birçok feminist edebî eserin “ekofeminist” bağlamda değerlendirilebilmesinin yolu açılmıştır. Nitekim bu çalışmada da Amerikalı yazar Charlotte Perkins Gilman'ın 1915'te yayımlanan feminist, *Kadınlar Ülkesi* (*Herland*) ütopyası, ekofeminist bağlamda okunmaya gayret edilecektir. Bu yolla, kitapta yer alan feminist kodların ekofeminizm özelindeki sınırlarda bulunup bulunmadığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. En geniş haliyle bu kitap, ataerkil değerlerle kuşanmış, doğayı keşfederken zarar veren ve onun hakimi olduğunu düşünen Vandyck, Jeff ve Terry isimli üç erkeğin ataerkil değerlerinin ironik bir biçimde alaşağı edilmesini konu edinmektedir. Gilman, ironik anlatımıyla, ataerkil değerleri kadınlar ve erkekler arasında geçen diyaloglar eşliğinde bozmaya veya sökmeye gayret etmiştir. Aynı zamanda Gilman'ın bu hikâyeyi erkeklerin gözünden anlatıyor oluşu sistemin ne denli yanlış kurulduğunu daha güçlü bir biçimde göstermesine yaramıştır. Onların olaylar karşısındaki şaşkınlıkları ve hayrete düşmeleri anlatıyı daha güçlü kılmıştır. Bir sonraki başlıkta, bahsi geçen bu gücü anlatmak için olay örüntüsü gözetilerek “Keşfetme ve Hükmetme”, “Annelik”, “Doğa-Hayvan” ve “Terk Etmek” alt başlıkları altında değerlendirmelere yer verilmiştir.

Ekofeminist Görüşler Ekseninde *Kadınlar Ülkesi* İsimli Eserin Okuması³

İki bin yıldır yalnızca kadınların yaşadığı ve/veya hüküm sürdüğü bir ülke olarak karşımıza çıkan Kadınlar Ülkesi'nin kuruluş dönemine

¹ Tamkoç, 1996; Berktaş,1996; Çetin, 2005; Topgül, 2012; Demir, 2013; Türk, 2017; Olgun, 2017; Gezgin, 2017; Yılmaz Aslantürk, 2018; Değirmenci, 2019 gibi çalışmalar örnek gösterilebilir.

² Vandana Shiva'nın Maria Mies ile kaleme aldığı *Ekofeminizm* (2018), Mary Mellor'un *Sınırları Yıkarak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru* (1993), Val Plumwood'un *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* (2017) literatüre katkıda bulunan Türkçe'ye çevrilmiş eserler arasındadır.

³ Makalenin bu bölümünden itibaren “Kadınlar Ülkesi” ifadesi iki farklı anlatıma karşılık gelecektir: Birincisi; kitap ismini belirtecek şekilde italik yazılmış *Kadınlar Ülkesi* kullanımıdır. İkinci kullanım ise, erkeklerin keşfettikleri ülkeyi anlatmak için kullanılan ve farklı bir yazım şekli (italik vb.) olmayan Kadınlar Ülkesi'dir.

dönüldüğünde; kadınlar gibi erkeklerin bulunduğu, çok eşliliğin yaygın olduğu köleci bir toplum düzeniyle karşılaşmaktadır. Bahsi geçen bu düzenin yıkılması ve ardılı olarak ülkenin yalnızca kadınların hüküm sürdüğü bir yere dönüşmesi, uzun süren savaşların ve doğal afetlerin toplumun dış dünyayla olan bağlarını koparması sonucu gerçekleşmiştir. Uzun süren savaşlar neticesinde az sayıda erkek hayatta kalmış fakat onlar da köleler tarafından öldürülmüştür. “Özgür erkek” nüfusunun azalmasını avantaja çeviren erkek köleler, erkek çocuklar da dahil olmak üzere tüm sahiplerini öldürmüştür. Köleci toplum yapısından sıyrılan bu düzen, giderek kadınları baskı altına alma ve onların sahibi gibi davranmaya gayret eden kölelerin hegemonyasıyla karşılaşır ancak bu durum çok uzun sürmez. Kadınların, erkek baskısına direnmesi ve isyan çıkarması üzerine ülkede birkaç yaşlı ve genç kadın haricinde kimse kalmaz. Uzun bir direniş sonucunda kadınlar, erkek gücüne ve dayatmalarına boyun eğmeyen anaerkil sistemi meydana getirir.

Doğal afetler sonucu korunaklı bir bölgede kapalı kalan kadınlar, bir medeniyet inşa ederek doğayla iç içe bir yaşamı mümkün kılar ve aynı zamanda ataerkil değerlerin “doğal” olmadığını kanıtlar nitelikte bir anaerkil düzen yaratır. Doğal afet vurgusunda görüldüğü üzere anaerkil sistemin meydana gelmesi ve bu sistemin korunmasına hizmet eden önemli güç doğadır. Bu anlatı, savaşlarla erkekler tarafından zarara uğrayan doğanın kadına sığınması ve erkek egemenliğinden sıyrılan kadının doğaya sarılması şeklinde iki yönlüdür. Bir önceki satırdan hareket edildiğinde Gilman’ın kadın ve doğa temalarını odağına yerleştirerek erkekleri medeniyetle nitelendiren sisteme eleştiriler getirdiğini daha rahat görülür. Kadınlar Ülkesi sınırları dışında yaşayan, ataerkil sistemin işlediği erkek egemen bir ülkeden gelen Vandyck, Jeff ve Terry isimli üç erkeğin ülkeye dair anlatıları, sisteme yönelik eleştirilerin somutlaştırılmış halidir. Erkeklerin “*garip ülke*” olarak nitelendirdiği bu yere dair olan gözlemleri ve şaşkınlıkları; ataerkil değerlerle kuşanan hükmetme ve kontrol etme arzularıyla birleşerek erkeklerin kadınlar üzerinde kurmaya çalıştığı denetimi görünür kılar. Bu anlatı, ataerkil ve anaerkil toplumlari karşılaştırmanın yanında kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerini yeniden tartışmaya açmıştır. Mevcut ataerkil sisteme getirilen eleştiriler, erkeğin doğayı tahrip ederek medeniyet kurduğuna ilişkin söylemler; kadını ise doğal olana yakın tutan ve gelişmemiş olma söylemleri etrafında gezinerek gerçekleştirilir.

Makalenin bu bölümünde; feminist ütopya içine dahil edilen toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal yapıya ilişkin izler ekofeminist yaklaşımla yeniden okunacaktır. Okumanın ilk durağı erkeklerin hükmeden yapısı; ikinci durak ise kadınların annelik rollerinin çözümlenmesi olmuştur. Kadınların inşa ettikleri yeni toplum yapısında doğayı görmeye, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmak son ancak en temel çabadır.

Keşfetme ve Hükmetme

Vandyck, Jeff ve Terry'nin, Kadınlar Ülkesi'ni keşfetme arzuları gözlerine ilişkin bir bez parçasının eseridir. *"Orada bir yerlerde dokuyan, işleyen, boyayan birileri var, tıpkı bizim gibi"* (Gilman, 2018: 13) cümlesiyle yola çıkar ve "tıpkı bizim gibi" söylemine tutunarak Kadınlar Ülkesi'nde erkeklerin bulunduğu vurgu yaparlar. "Tıpkı kendileri" gibi olanı bulma uğruna, belki de onlardan daha üstün olduklarını kanıtlayabilme arzusuyla yola koyulurlar. Ülkeye varabilmek için dağları, tepeleri, gölleri ve sonsuz nehri aşarak uzun süre yolculuk edeceklerdir. Yolculuk sürecine ilişkin bir açıklama parantezi açtığımız vakit, Kadınlar Ülkesi'ne ulaşmanın doğayı aşmaktan geçtiğini görebilmemiz mümkün olur. Doğayı aşmak, doğaya olan üstünlüğü kanıtlamaktır. Üstünlüğü kurmak, medeniyetle mümkündür. Bu güce ve medeniyete sahip olanlar ise erkeklerdir. Parantezi ilerleyen bölümlerde tekrar açmak üzere Plumwood'un (2017: 41) görüşleriyle burada kapatalım: Rasyonalite ile doğayı aşma, doğa üzerine tahakküm kurma, kültür inşa etme eylemleri egemen maskülenlikle ilişkilidir. Nihayetinde, erkekler tahakküm fikriyle doğayı aşarak Kadınlar Ülkesi'ne varırlar.

Bezin işlenme biçiminden ötürü ülkeyi yüksek kültür olarak nitelendiren erkekler ülkeye vardıklarında onları bekleyen tehlikelerin varlığından emindir. Tehlikenin kaynağı ise gelişmiş bir medeniyet kuran erkeklerdir. Tahminler arasında kadınların tehdit unsuru olduğuna yer verilmez. Ayrıca, Kadınlar Ülkesi'nin yalnızca kadınların yaşadığı bir yer olmasının mümkün olmadığı düşüncesinin altı sıkça çizilir. Bunun altında yatan sebep ise medeniyetlerin erkeksiz kurulmayacağı düşüncesine ilişkindir. Ancak, Terry'nin gözünde, ülkeye gidildiğinde sadece kadınlarla karşılaşılırsa dahi bu durum yine şaşırtıcı olmayacaktır çünkü onların yıllarca kumaş işliyor oluşu, kadın olarak doğmanın bir getirisidir. "Doğal olarak" bu bir kadın işidir, yüksek medeniyet işi değildir. Sancar'ın (2014: 24) da belirttiği üzere emek biçimleri cinsiyetlendirilmiştir. Erkek, fabrika gibi alanlarda kas gücüyle iş yaparken; kadın evde fedakârlık, sevgi gibi görünmez emeğin üreticisi olmuştur. Bu tutum doğrudan asimetrik iş bölümünün izleri olarak okunabilir. Toplumda erkeklerin işleri her zaman daha değerli görülmekte, işlevsel manada da bir hayli değerli addedilmekte ancak kadınların yaptıkları işler gerçekleşmediğinde dahi tolere edilebilir görülmektedir.

Henüz ülkeye dair hiçbir fikrinin olmaması dahi Terry'nin şundan emin olmasını engellemektedir: toprakların hakimi olacağı fikrini. *"Hepsini avucumun içine alacağım, sonra grubu diğerine karşı kıskırtacağım. Çok geçmeden kral olurum herhalde..."* (Gilman, 2018: 17). Bu söylemde de görüldüğü üzere erkek, kendini kahraman olarak görür ve erkekliği her yeri kuşatan bir hal alır. Bu motivasyon kaynağından hareketle Kadınlar Ülkesi'nde erkekler yaşıyor olsa dahi Terry onları da eline geçireceğine inanır. Bilindiği üzere erkekler kendilerini sömürgeleştirdikleri yerde

yaşayan erkeklerden de üstün görürler. Bir bölgeye hakim olmak, onu kuşatmak, dünyaya egemen olmaktır adeta ve bu da en güçlü erkekliği yaratır (Sancar, 2009: 47). Tümüyle, Terry'nin bu ifadeleri, onun ataerkil düzene sahip bir toplumdan geldiğine ilişkin en açık delildir. Kandiyoti'nin (2013: 11) de belirttiği gibi kadının aktif üretici olduğu tarım toplumlarında dahi ataerkil sistem süreklilik gösterir. Dolayısıyla Terry'nin dünyasında kadın, üretiyor, uygarlık kuruyorsa bile bunun ataerkil sistemle mümkün olacağına inanılmıştır.

Terry'nin soruşturmalarını okumaya devam ettirdiğimizde; ataerkil sistemin olmadığı bir toplum yapısında doğaya hükmedilmemiş olduğunu çıkarmak kaçınılmazdır. Buna göre erkek yoksa medeniyet yoktur ve bunlara bağlı olarak ilerlemeden söz edilemez. Plumwood'un (2017) işaret ettiği gibi ataerkil düzende medeniyet ve doğa birbirleriyle örtüşmez iki mesele olarak sunulmuştur. Medeniyet aklın alanına, doğa ise akıl dışı alana denk düşer. Bu ayrım, uzun yıllardır sürüp giden ve birbirine bulaşmadığı kabul edilen ikiliktir. Plumwood'un işaret ettiği duruma benzer biçimde Terry'nin söylemleri kadını doğaya, erkeği medeniyete yaklaştırarak kadını akıl dışı alana erkeği ise aklın alanına dahil eder. Bu nedenle Terry onları "avucunun içine alacağına" ve o topraklarda hükmedeceğine emindir. Ona göre toprağı kuşatmak aynı zamanda kadın bedenine sahip olmak anlamını taşır. Bunlar ayrılmaz iki durum gibidir. Doğa-kadın ve karşısında medeniyet-erkek sözcükleri varlığını korur. Bu noktalardan hareketle Terry'nin kargaşa çıkarma fikri, Shiva ve Mies'in (2018) savaşların erkeklerin oynamaktan en keyif aldıkları oyun olduğu düşüncesini hatırlatmıştır: dişi bedene sahip olmak, fethetmek, kontrol etmek. Bu anlamda kadın ya da bir toprak parçası arasında pek de fark yoktur.

Erkeklerin, ülkenin medeni olup olmama merakıyla çıktıkları yolculuk, ülkeye vardıkları anda "Medeni!" haykırmasına karışır ve bu haykırışın peşine şu sözler eklenir: "Mutlaka erkekler de olmalı" (Gilman, 2018: 21). Bu noktada yukarıda sözü edilen erkeklerin olması gerektiği çıkarımlarına dönülür yeniden. Ancak, bir diğer bakışla, doğanın tahrip edilmemiş görüntüsü bahsi geçen bu çıkarıma engel olmaktadır. Tahmin edilenin aksine bu medeniyet, tüm canlıların yaşadığı ormanlara, daha önce karşılaşmadıkları kuşlara ev sahipliği yapmaktadır. Kent onlar için o kadar büyüleyicidir ki gelişmemiş olduğuna inandığı bu toprakları avucunun içine alacağını düşünen Terry aniden, ülkede birden fazla mimarların ve peyzaj mimarlarının olduğu konusunda kesin bir kaniye sahip olur. Kent, anlatıcının diliyle şöyledir:

"İnsanların doğaya karşı yaptığı korkunç taarruza oturup içerlediğimi bilirim. Fakat burası! Genellikle mat pembe taşlardan inşa edilmişti, bazı yerlerde sadece beyaz renkli evler vardı, yeşil koruların ve pembe mercan taşından kırık bir tespihi andıran bahçelerin arasındaydı." (Gilman, 2018: 30).

Kadınların kendileri için kurdukları dünyada doğaya zarar verilmesine yer yoktur. Ataerkil sistemde görülenin aksine Kadınlar Ülkesi'nde doğanın tahrip edilmemiş olmasıyla medeni olma hali birbiriyle çatışmaz. Aksine bu iki durum birlikte ve birlikteliği büyüleyicidir. Medeni bir ülke olmasının yanında pisliğin, dumanın, gürültünün olmadığı bir yerdir. Kitapta yer verilen, ataerkil sistemden çıkıp gelmiş ve bu yeni düzenle tanışan erkeklerin hayreti, kalıp yargıların kırılması açısından önemli bir noktayı oluşturur. Erkeklerin "hayret etme" durumuna gözlerimizi çevirdiğimizde ataerkil sisteme dair birçok noktayı okumak mümkün hale gelir. Ataerkil sistemin sınırlarına dahil ettikleri medeni ülke tasarısının bir getirisi olarak insanlar çoğu zaman asık suratlıdır. Orada yaşayan insanlar, genellikle erkekler, çalıştıkları için yorgundur. Bu yorgunluk nedeniyle her daim yüzlerinde gergin bir ifade taşırlar ve kadınlar da onları güzellikleriyle biraz da olsa dinlendiren varlıklar olarak görülür. Tıpkı metropolde yorulan ve dinlenmek için kendini doğaya bırakan insanlarda olduğu gibi erkekler, sakinliği ve dinginliği doğayla eş gördükleri kadında aramaktadır. Oysa Kadınlar Ülkesi'nde bu kadınların "erkeksi" işleri yapmalarına rağmen böyle bir yük taşımadıkları fark edilir zira yüzlerinde herhangi bir gerginlik izi yoktur (Gilman, 2018: 35-36).

Sancar'ın (2009: 154) da belirttiği gibi dünya üzerindeki tüm savaşlar, erkek egemen değerler ekseninde kadınsılıktan sıyrılarak gerçekleşmiştir. Kadınların savaşçı olarak görülmediği bu arenada cinsiyetler arası bir hiyerarşi oluşur. Bahsi geçen cinsiyetler arası hiyerarşinin kitaptaki görünürlüğü erkeklerin kadınlarla ilk karşılaştıkları bölümde karşımıza çıkar. Ülkeye varan üç erkeğin etrafı uzun zamandır erkek görmeyen ve onları tehdit olarak algılayan kadınlar tarafından sarılır. Etrafının kadınlar tarafından sarıldığını gören Terry, tabancasını kadınlara doğrultur ve ardından havaya ateş eder (Gilman, 2018: 36). Terry'nin bu şiddet eylemi iki bin yıldır süren "barış" ve "huzuru" bozar. Düzene tehdit oluşturan bu duruş, erkekliğin denetim ve güç kullanmaya yönelik bakışla okunabilir. Bu eylem, doğaya egemen olma ve onu aşma fikrinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Kadınlar hem kendilerini korumak adına hem de Terry'nin tavrına cevap verircesine erkekleri anesteziyle uyuturlar. Bu noktada erkeklerin egemen olma, fethetme idealleri kadınlar tarafından çürütülür. Kuralları koyan, onlara emirler veren, ne giyeceklerini ne içeceklerini hangi saatte ne yapmaları gerektiği belirlenen erkekler kendilerini Kadınlar Ülkesi'nin tutsağı olarak görmeye başlarlar. Doğayı aşarak ulaştıkları bu ülkede kendi değer yargılarıyla barınamayacağını fark eden erkekler çareyi kaçmakta bulur.

Üç karakter, ülkeden kaçmak için uçaklarını bıraktıkları yere doğru yola koyulurlar. İronik bir biçimde Terry'nin küçümsediği kumaş işi, onların alt edemeyeceği bir şey halini alır. Kadınlar uçağın etrafını bir bezle kapatmışlardır ve erkekler onun içine girmeyi başaramazlar. Bezi kesmek için kesici aletler aradıkları esnada, onları gözetleyen üç kadın olduğunu fark ederler. Bu kadınlar ilk gün geldiklerinde karşılaştıkları, Celis, Alima ve

Ellador'dur. Bu üç kadına güç uygulayarak ellerindeki kesici aletleri almak isterler fakat albaylar olarak adlandırdıkları kadınlar etraflarını sarmıştır. Erkeklerin gösterdikleri şiddet tepkiyle karşılır ancak yine de onların gösterdiği şiddet eylemine benzer bir tepki verilmez. *"Gösterdiğimiz ilk şiddet örneğinden sonra bir süre gözaltında tutulmamız gerekmişti fakat dillerini öğrenir öğrenmez ve bir daha hiçbir şeye zarar vermeyeceğimize söz verir vermez bize bütün ülkeyi gezdirmeye başlayacaklardı."* (Gilman, 2018: 67). Erkekler buraya uyumlu olmayı başarabilirlerse eğer, kadınları ve Kadınlar Ülkesi'ni tanıma fırsatına sahip olacaklardır. Bu noktada şiddete başvurularak keşfetme arzularının sonlandığını söylemek mümkündür.

Annelik

Erkeklerin Kadınlar Ülkesi'ne gelmeden önce dahi akıllarında tek bir soru vardır: *"Bu ülkede hiç erkek yok mu?"* (Gilman, 2018: 68). Ülkeye vardıklarında genç kızlarla karşılaşmış olmaları bu sorgulamayı çok daha ileri taşır. Birbirlerini "anne" olarak gören, "anne" olarak nitelendiren bunca kadının nasıl erkeksiz anne olmayı başardığı akıllarında öylesine yer etmiştir ki kadınlarla iletişim kurdukları ilk anda onlara bu soruyu yöneltmişlerdir. Gilman (2018), annelik meselesini tartışmak için bu soruyu erkeklerin zihninde sıkça şu şekilde kurgular: *"Bu kadar anne varken hiç erkek olmadığını mı söylüyorsunuz?"*. Aynı cümle içinde "anne-baba" ikiliğinin kurulmayıp yerine "anne" ve "erkek" sözcüklerine yer verilmesinde de görüldüğü üzere, "anne olmak" kadın olmakla denk tutulurken, "baba olmak" erkek olmaktan ayrı tanımlanır. Erkeklerin geldiği ülkede yani ataerkil sistemin hakimiyetinde, kadınlar hamileliklerinde anne sayılırken, erkekler bebek doğduğunda dahi baba olarak nitelendirilmezler. Ancak bu söylemler nihayetinde bizi, kadınların bir erkek tarafından anne yapıldığı yargısına da taşımaktadır. Erkek egemen sistemde annelik anlayışı ve beden denetimi ataerkil değerlerin bir ürünü olarak görülmektedir (Demir, 2014: 63). Oysa, annelik etmek, kadın olmakla veya doğurmakla değil, çocuk bakabilecek kişi olmakla ilişkilidir. Burada da görüldüğü gibi anne olmak uzun yıllardır biyolojik temelli değerlendirilmiş ve sürekliliğini korumuş bir fikir olarak karşımıza çıkar (Witting, 2009).

Kadınlar, aynı anda hem annelik hem de babalık meselesine şu sözlerle dikkat çekmiştir: *"Bizler anneyiz, hepimiz ama burada hiç baba yok."* (Gilman, 2018: 68). Kadınların "baba yok" söylemi hem erkeğin olmadığına vurgu yapmış hem de baba ve anne kavramlarının birbirlerinden farklı şeyler olmadığını anlatmıştır. Burada düalist bir anlayıştan söz edilemez. Onların gözünde, ülkede erkek olsa dahi annelik etmek ve babalık etmek birbirlerinden farklı anlamlar taşımayacaktır. Bu ülkede, kadın bedeni erkekten bağımsız çocuk doğurabiliyor olduğu için annelik ve babalık gibi iki rol örüntüsü oluşmamıştır. Erkeğin egemenliğindeki kadın-çocuk fikri ise bu noktada temelsiz kalır. Kendi bedenlerinde herhangi bir güç olmadığı için anneler sahiplik olmaksızın her çocuğa annelik yapmaktadır. Kadınların erkekten bağımsız çocuk doğurmaları ise Ana Tanrıça sayesinde olmuştur.

“Tapınağın Çocukları” ya da “Geleceğin Anneleri” olarak nitelendirilen, Maaia’nın kızları Tanrıça tarafından kendilerine bahşedilen çocuklardır. Bu beş kızın da Tanrıça tarafından onlara bahşedilen kız çocukları olmuştur. Böylece kadınlar nesiller boyu çocuk doğurmaya devam etmiştir. Geçmişlerini birbirilerine anlatarak, aktararak kayıt altında tutmuşlar; yaşlı kadınlar genç kızları eğiterek çocuğa ilişkin bütün yetenek ve bilgilerini onlara aktarmıştır (Gilman, 2018: 83).

Önceki satırlarda da belirtildiği üzere kadının çocuk doğurması, erkek tarafından değil, Tanrıça adını verdikleri dişi bir güç tarafından kendilerine “bahşedilmiştir”. Bu bakımdan erkeğin olmayışını, kadın bedeninin özgürleşmesi olarak görebiliriz. Aynı zamanda kadınlarda ataerkil değerlerden ibaret “anne olma” beklentilerinin de oluşmamış olduğu görülür. Bilinmektedir ki anne olmak kadınların bedenlerinin değil, toplumun onlara yüklediği sorumluluktan ibarettir. Bu bağlamda ekofeministler, kadınların doğurma veya doğurmama biçimlerinin kontrolünü kadına vermek isterler (Mellor, 1993: 96). Anne olmanın anlamının kontrolü ve kadın olmanın kontrolü tıpkı doğanın kontrol edilmesine benzer. Doğa nasıl ki kendi döngüsünde varlığını sürdürebilirse, kadın da aynı biçimde kendi bedeninin kontrol edicisidir. Oysa erkekler bu doğal iki duruma müdahale edip onu denetlemeye ve şekillendirmeye başlarlar. Tohum-toprak metaforunda da olduğu gibi onu ekip biçiyor olmak, ona tohum veriyor olmak onun hakimi olmak anlamını taşır (Berktay, 2018: 65). Nasıl bir anne olacağınıza, doğurduğunuzda anne olup olmadığınıza ilişkin yargıyı belirten aynı sistemdir. Kadını ve doğayı ikinci kılan egemen batı kültürü, kadının geleneksel rollerini en çok da annelik rolünü oynarken arka plana itilmesine neden olmuştur (Plumwood, 2017: 36-37). Kadınlar Ülkesi’nde bu sistem gelişmemiş olduğundan, annelik rolüne ilişkin yargılar kendilerince belirlenmiştir.

Somel isimli kadının, “*Annelik hepimiz için, evet, gebe kalmak, çocuk doğurmak yani. Fakat eğitim bizim en yüce sanatımızdır ve bu sanatı yalnızca en yüce sanatçıların icra etmesine izin verilir*” (Gilman, 2018: 120) cümlesinde de görüldüğü üzere, anne olmak doğurmaktan ayrı tanımlanmaktadır. Anne olmak yalnızca bunu gerçekleştirecek eğitimi ve yeterliliği olanlar tarafından yapılır. Koçkar’ın (2015: 212) belirttiği gibi kadının kendi bedeni üzerinde denetim kurabilmesi dahası anne olma-olmama kararını verebilmesi anne terimini değiştirmiştir. Anne terimi, doğuran anlamından sıyrılmış, “ebeveynlik veya birincil bakım veren” anlamında anılır olmuştur. Buradaki anlamıyla da Kadınlar Ülkesi’nde anne olmak yüce bir sanat olarak görülmektedir fakat yalnızca doğurmakla bu “yüce anlama” ulaşılamaz. Biyolojilerinin dayatmasıyla çocuk doğurmuş olsalar dahi bu onları anne yapmayacaktır. Doğurmak ve anne olmak birbirinden farklı anlatılardır.

Kadınlar Ülkesi’nde iki bin yıldır kadınların yalnızca kız bebekler dünyaya getirmesi sürüp giden bir düzen yaratır. Erkekler kendi

lkelerindeki doğumlardan farklı olduğunu belirtmek adına bu durumu “bakire doğumu” olarak adlandırırlar. Bakire doğum biçimi erkeklerin bildiği kadarıyla yalnızca bazı “alt yaşam formlarında” kendini göstermektedir. Kitaptaki “alt yaşam formu” ilişkilendirmesi dikkat çeken bir meseledir. Erkeklerin gözünde doğada erkeksiz çoğalmak “alt yaşam formu” olarak nitelendirilir. Kadınlar da buna benzer bir biçimde doğumlarını doğayla uyumlu hale getirmişlerdir. Çocuk sayısını kontrol altına alarak, nüfusu doğayı tahrip etmeyecek şekilde sınırlandırmış ve doğurganlıklarını kendi denetimlerinde tutmuşlardır. Bu durum ekofeminist yaklaşımdaki kadın bedeninin kontrolünün kadında olması gerektiği fikriyle yakından ilişkilidir. Böylece kadın, nüfus artışını kontrol edebilecek, gerektiğinde kısıtlayabilecektir (Mellor, 1993).

Doğumlara ilişkin yapılan saptamada, erkeklerin “bakire doğumu” ifadesini kullanıyor oluşu incelenmeye değerdir çünkü bu doğum biçimini tanımlamaları geldikleri ülkede “bakire” kavramı bulunduğunu kanıtlar niteliktedir. Burada bakire sözcüğü, bir erkekle cinsel birliktelik yaşamamış kişiler için kullanılmıştır. Bu sebepten ötürü erkekler, kadınların erkeksiz doğumlarını, “bakire doğumu” şeklinde isimlendirirler. Oysa ki kadınların ülkesinde bakire sözcüğünün bir karşılığı yoktur. Hanne Blank (2014: 45), *Bekaretin El Değmemiş Tarihi* eserinde, bekaretin insana özgü bir tasarım olduğunu belirtmektedir. Bu tasarımın mimarları ise kadın bedenini denetim altında tutmak isteyen, onları sahiplenen erkeklerdir. Bu tasarımın izlerini kitapta da görmek mümkündür. Gilman, erkeklerin olmadığı Kadınlar lkesi’nde bakire kavramının olmayışına bu sebeple dikkat çeker. Erkeklerin olmadığı bir dünyada “bekaret” denilen bir sözcük meydana gelmemiştir. Bu durumun bir benzerine doğaya hükmedilme meselesinde de rastlanılmaktadır. Shiva ve Mies (2018), doğanın tahrip edilmesini bir tecavüz olarak nitelendirir, üstelik bu tecavüz dişi bedene yönelmiştir. Kadınların bekaretini yitirmesi erkeklerin ellerindedir. Bir nevi “tecavüz” sözcüğü bekaretin yitirilmesinin kadının rızasının olmamasını anlatır. Bakire olmanın anlamı dahi erkeğin eylemlerinde gizlenmiştir.

Ataerkil sistemde/erkeklerin dünyasında cinsiyetlere bölünmüş iki farklı yaşam akışından söz edilmektedir. Erkek; gelişim, mücadele, fetih, aile kurmak, kazanç sağlamak gibi bir sürece ait iken kadın; kocasının güvenliğinde onun mümkün kıldığı hayırseverliklerle yaşam döngüsünü gerçekleştirir. Kadınlar lkesi’ndeki kadınların ise tek bir döngüsü vardır. Her şeyi kendisine dahil eden çok geniş bir döngüdür bu. Bu geniş döngünün içinde kutsallık atfedilecek şey ise anneliktir. Fakat kutsallık atfedilen annelik, doğurmak anlamı taşımayan bir annelik biçimidir. Erkek kanaatinden ayrı bir oluşumdur. Burada anne olmak, çocuk büyütmek, çocuğu eğitmek erkeklerin geldiği ülkeden çok farklıdır. Kadınlar, çocukları kendilerine aitmiş gibi görmez aksine onlara kendi ayakları üzerinde durabilene kadar yanlarında bulunarak, destek veren kimseler olarak görülür yalnızca. Oysa, erkek egemen düzende çocuk doğurmaktan ayrı görülmeyen annelik oldukça yüceltilmektedir. Kadınların varlığını

tanımlayan onu yücelten bir değer olarak görülür. Evlilikler çocuklarla taçlandırılır ve bunun sağlayıcısı, “yuvayı yapan kadındır” (Badinter, 2017: 17). Bu düzende bir yuva, kadın, erkek ve en az bir çocukla oluşmuştur. Çocuklar ve kadınlar erkeğin mülkiyetindedir. Haneye kapatılarak özelleştirilmiştir. Kadınlar Ülkesi’nde ise kadınlar iki bin yıldır erkeksiz bir yaşam sürmekte olduklarından ne yuva ne de aile denilen kelimelere sahiplerdir (Gilman, 2018: 137).

Doğa-Hayvan

Kadınlar Ülkesi’nde, büyükbaş hayvanlara pek rastlanılmamaktadır. Bir hayvanın etinden veya sütünden beslenmek, onu kullanmak yanlış bulunur. Hatta kadınlar böylesi bir durumla daha önce hiç karşılaşmamıştır. Erkeklerin geldikleri yerde ise büyükbaş hayvanlar olmadan beslenmeden söz edilemez adeta. Kadınlar bunu duyduğunda hayret eder ve dehşete düşerler. Anlamlandıramadıkları bu durumu “*İneğin çocuğu yok mu [...]hem buzağı hem de sizin için yeteri kadar süt var yani?*” (Gilman, 2018: 72) sorusuyla tartışırlar. Onlara göre bir inek kendi yavrusunu beslemek için süt üretir oysa erkekler ülkesinde insanlar da ondan hak sahibi olmuştur. Her ne kadar erkekler bunun doğal bir durum olduğuna ikna etmeye çalışsalar da bu kadınların kabulleneceği bir şey değildir: “*Buzağının annesinden de kendi besininden de zorla ayrıldığını anlatmak bir hayli sürdü. Bu konuşma da nihayetinde et sektörüne bağlanmıştı, ki kadınlar anlattıklarımızı yüzleri adeta bembeyaz kesilerek bir süre dinledi, ardından müsaade isteyip yanımızdan ayrıldı*” (Gilman, 2018: 72).

Yukarıdaki anlatımda görüldüğü üzere, hayvansal gıdalarla beslenmek kadınlarca tanınan bir durum değildir. Bu anlatı etin cinsiyetlendirilmiş tüketimine gönderme yapar. Bilindiği gibi et tüketimi eski zamanlardan beri erkeklerce gerçekleştirilmiştir. Onu avlayan ve ondan beslenen erkeklerdir. Marti Kheel, *Ekofeminizm ve Derin Ekoloji* (Ecofeminism and Deep Ecology) eserinde hayvan avlamanın eril bir eylem olduğuna değinir (Donovan, 2014: 402). Avlanma kültürü sona erdiğinde ise bu durum ataerkil kültürde et yemek, erkeksi olmaya gönderme yapar hale gelmiştir. Hayvansal gıdalar daha fazla enerji sağladığı için dinamikliğe; bitkisel ürünler tüketmek ise pasifliğe, kadınsılığa işaret eder biçimde anılır (Adams, 2013).

Bir başka satırda anlatıcı, kadınların barışçıl bir ortamda yaşadıklarından söz eder. Burada savaşılmaması gereken herhangi bir şeyin olmadığını anlatır. “*Ülkede vahşi hayvanlar da yoktu, evcilleştirilmiş olanlar ise çok azdı*” (Gilman, 2018: 73). Bu sözlerden ülkede herhangi bir vahşi hayvanın olmadığı ve bu nedenle onları evcilleştirmenin gerekli olmadığı sonucu çıkarılır. Hayvanların herhangi bir şeyinden yararlanmadıkları yeniden vurgulandığında, onları neden evcilleştirmediklerini anlayabilmemiz mümkün hale gelir. Kadınlar doğaya müdahale etmemiş ve hiçbir canlının habitatına zarar vermemişlerdir. Her canlının yaşayacağı alan yerli yerindedir. Hükmetme ilişkisi doğmadığı için aralarındaki barışçıl anlaşma bozulmamıştır. Oysa erkeklerin ülkesinde bu anlaşma çoktan

bozulmuştur. İnsanın doğayla uyumlu yaşaması düşüncesinin aydınlanmayla sona erdiği düşünülmektedir. İnsan tüm canlılardan üstündür düşüncesi böyle gelişir ve insanı evrenin merkezine yerleştirir (Maltaş, 2015).

Çok sayıda kuş türünün bulunduğu ve sayıca da fazla olduğu bu ülkede, Terry onların da tıpkı kendi ülkelerindeki kadınlar gibi kuş tüyünü şapka süsü olarak kullanıp kullanmadıklarını sorar. Romanın yazıldığı 20.yüzyılda, kuş tüyü çok yaygın bir süs olarak karşımıza çıkar. Hatta Gilman, buna şiddetle karşı çıktığını o dönemlerde belirtmiştir (Donovan, 2014: 397). Kitapta da benzer bir biçimde kadınlar böyle bir şeyi süs olarak kullanmadıklarını ve fikrini dahi beğenmediklerini ifade ederler. Anlaşıldığı üzere kadınların herhangi bir hayvandan süs eşyası oluşturulması veya bunları kendi bedenlerini süsleyecek araçlar olarak kullanılması fikri destek görecektir bir durum değildir. Üstelik Terry'nin dünyasında şapkasında tüy olan erkekler barbar olarak görülür. Yalnızca kadınların bunları süs olarak kullanması söz konusu olabilir.

Kitapta hayvan sahipliği meselesi bir diğer ekofeminist tartışmaya denk düşmektedir. Hayvanların evcilleştirilmesinin tarihi oldukça geçmişe gider. Hayvanlar uzun yıllardır insanların yaşamlarını kolaylaştıran, onların işlerini gören konumda görülmüştür. Kendi varlıkları adeta insanların hizmetkarı olmakla eş tutulmuştur. Örneğin bir köpek sıklıkla av için kullanılmaktadır. İnsana eşlik edecek şekilde yetiştirilmesi ve evcilleştirilmeleri bu nedenle önemlidir. Hayvanların evcilleştirilmesi onların insan hayatına uyumlu kılınması insanlığın üretimidir. Üstelik insan yaşamının sınırlarına dahil edilen bu canlılar, insan ahlak yasalarıyla değerlendirilmekte, hatta cezalandırılmaktadır (Berger, 2017). Benzer bir biçimde erkekler ülkesinde köpekler her zaman arkadaş canlısı bulunur. Erkekler genellikle bir köpekle yakın ilişki kurarlar. Bunun bir sebebi onların koruyucu olduğuna ilişkin kanıdır. Tehlike anında karşı tarafa saldıracak şekilde yetiştirilmişlerdir. Mülkiyeti erkeğe ait görülen köpeklerin ağızları bağlı, boyunları zincirlidir. Sahipliğin bir göstergesi olarak erkek, köpek kayb olduğunda onu bulabilmek için adını tasmaına yazarak onu bir boyun bağıyla gezdirir. Bir hayvanın bu denli kontrol altına alınmış olması kadınları yeniden dehşete düşürür. Özgürce koşamayan bir köpeğin nasıl bir hayat yaşadığı sorgulanmaya değerdir gözlerinde. Aynı zamanda erkeklerin köpeklerden başka bir hayvana bu denli bağlanmamış olması da önemlidir. İnsanlar hayvanları sömürürken bunu tek bir biçimde yapmazlar. Önce onları kendi içinde ayrıma tabii tutarlar; derecelendirir, türlere böler ve bazı türleri ötekine göre değerli kılarlar. Bu ise doğrudan eril dünyanın ürünüdür (Donovan, 2014: 400). Ekofeminizme göre kadını erkek karşısında daha aşağı konumlandıran, canlıların değeri arasında ayrıma götüren şey aynı ataerkil zihniyetin ürünü olarak kabul edilmektedir.

Ülkedeki “insan-doğa” birlikteliğini anlamak adına eğitim sistemine bakmak tamamlayıcı olacaktır.

“Bilimin sanata dönüştüğü ya da bir üretimle birleştiği bütün karışımlar gibi öyle derin bir kimya, bitki bilimi ve fizik bilgileri vardı ki...” (Gilman, 2018: 94).

Bu cümle, alınan eğitimlerin doğadan koparılmamış olduğunu anlatmaktadır. Eğitim sistemini bu şekilde kurmuş olmaları, buldukları yeri iyi bilmek, onunla uyumlu yaşamak içindir. Ülkedeki her kadının bu eğitimi alması şarttır ve bu yolla doğayla uyumlu yaşamayı başarmışlardır. Ataerkil düzenin hakim olmadığı, doğaya müdahalenin bulunmadığı Kadınlar Ülkesi’nde, hayvanların kullanımının, doğanın tahribinin mide bulandırıcı bulunmasının sebebi bu eğitimlerle ilişkilidir.

Doğayla uyumlu yaşamının bir diğer yönü de geri dönüşümdür şüphesiz. Kadınlar bunu oldukça titiz bir biçimde yaparlar.

“Bu küçücük, sınırlı topraklarda yaşamak zorunda kalan sıradan insanların bundan çok zaman önce açıklıktan ölmesi ya da sürekli bir yaşam mücadelesi vermeleri beklenirdi. Bu dikkatli kadınlar ise toprağı topraktan çıkanlarla besledikleri harika bir düzen kumayı başarmışlardı bütün yiyecek kalıntıları, kereste veya dokuma işlerinden kalan bütün bitki atıkları, kanalizasyondaki bütün katı maddeler, her şey ama her şey özenle işlenip karıştırılarak yeniden toprağa katılıyordu” (Gilman, 2018: 116).

Modern dünyada da hala geri dönüşüm işini gerçekleştirenler kadınlardır. Evsel atıkları ayrıştırmak onların sorumluluğuna kalmıştır (Özdemir ve Aydemir, 2019). Rolün en büyük sahiplenicisi kadınlardır ve kitapta da bu durum es geçilmemiştir. Bu noktada da ekofeminizm yaklaşımının izleri kendini gösterir.

Terk etmek

Ataerkil değerlerle kuşanmış bu üç adam, anaerkil sistemde yetişen Celis, Ellador ve Alima isimlerindeki kadınlarla evlenmeye karar verir. Fakat kadınlar, evlendikten sonra dahi evliliğe bir anlam veremezler. Evlendikleri için ayrı bir eve çıkmaları gerektiği fikrini ve yalnız kalmanın ne anlama geldiğini anlamlandıramazlar. Daha öncede belirtildiği gibi bu ülkedeki kadınların yuva gibi kavramları yoktur. Aynı zamanda onlar, yalnız kalmak için kapalı alanlara ihtiyaç duymazlar çünkü Kadınlar Ülkesi’nde bir insanın yalnız kalması için sayısız alan vardır ve hepsi de doğanın kendisindedir. Sırf yalnız kalmak için bir mülk edinme fikri anlamsızdır. Oysa erkeklerin dünyasında kendi mülkleri olarak gördükleri kadınları, çocukları korumaları gereken kapalı mekanlara ihtiyaç vardır (Gilman, 2018: 181).

Ataerkil sistemin erkekleri ve anaerkil sistemin kadınları arasındaki evlilikler pek de umulduğu gibi gitmemektedir. Terry’nin Alima’ya uyguladığı şiddet bunun açık bir göstergesine dönüşür:

“Terry, kadınların hükmedilmekten hoşlandıkları inancını uygulamaya dökmek istemiş, kaba kuvvet kullanarak ve o yoğun erkekliğin gururu ve tutkusu ile bu kadına hükmetmeye kalkmıştı” (Gilman, 2018: 190).

Terry'nin şiddet eyleminin sonucunda erkekler kendi ülkelerine geri gönderilirler. Fakat Jeff dönmeme kararı verir.

"Celis'i hayatta oraya götüremem...ölür orada! Gecekondularımızı, hastanelerimizi görse korkusundan utancından ölür!" (Gilman, 2018: 194).

Erkeklerin dünyası utanç dolu olarak nitelendirilir Jeff'in tabiriyle. Oradaki erkekler ise şöyle tanımlanmaktadır artık:

"sıra sıra uygun adım yürüyen erkekler, çark yaparak yer değiştiren erkekler, geçit törenlerinde yürüyen erkekler geliyor, gemileriyle yeni denizlere açılan, bilinmeyen dağları keşfeden, atları ehliyleştiren, sürüleri güden, toprağı süren ve ekip biçen, demir ocaklarında ve fırınlarda çalışıp duran, maden kazan, yollar ve köprüler ve yüce katedraller yapan [...] her şeyi yapan ve "dünyayı döndüren" bütün o erkekler [...]" (Gilman, 2018: 197).

Bu cümlede erkeklerin hakimiyet mücadeleleri, müdahaleleri ironiyle anlatılmıştır. Erkekler ülkesinde erkeklerin gözünde değişen ve anlamsızlaşan bu mücadele yalnızca Terry için anlamsızlaşmamıştır. Ülkesine döndüğü gibi ilk işinin, buraya bir keşif gezisi düzenleyeceğinin ve dahası "analar ülkesi" olarak nitelendirdiği bu yere zorla gireceğinin bilgisini verir kadınlara. Yalnızca Terry ataerki değerlerden sıyrılamamıştır. Kitabın bu son sözleri, erkekliklerin birbirilerinden farklı olduğunun da bir kanıtıdır adeta. O, hala hem kadınlara hem de topraklara sahip olma arzusu taşıyor.

Sonuç ve Tartışma

Tarihsel süreç içerisinde neolitik dönemle ortak mülkiyetten özel mülkiyete geçilmesiyle toplumsal yapıda görülen dönüşümlerin yanında ekosistemin de bu farklılaşmadan derin bir yara almış olduğu görülür. Sınıfsal farklılıklar, hiyerarşik yapılanma, eşitsizlik, sömürgeleştirme yaygınlaşarak devam etmiş ve doğanın tahrip edilme hızı artmıştır. Zaman içerisinde de dünyada yaşanan makro değişimlerin etkisiyle başta sanayileşme, kentleşme ve modernleşme olmak üzere insanlık, çevre üzerinde daha büyük tahriplere yol açarak doğayı tahakküm altına almıştır. Endüstrileşmeyle ortaya çıkan sanayi kentleri barındırdıkları nüfus açısından tarihin en kalabalık kentleri olarak, aşırı nüfus yığılmalarının görülmesiyle çevreyi bozucu etkiler yaratılmasına yol açmışlardır (Keleş ve Hamamcı, 1997). Bu makalenin odağı olan C.P. Gilman'ın *Kadınlık Ülkesi* eserinde de nüfusun kontrol altına alındığına ilişkin getirdiği açıklamalar, kent nüfusunun az oluşu vb. etkenler ekofeminizmle örtüşen başlıca noktaları oluşturmuştur. Kitap boyunca, kadınların kendi doğumlarını kontrol altına almış olmaları ve doğanın tahrip edilmemiş olması ilişkisi birbirine paralel iki anlatı olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda doğayla uyumlu biçimde artan nüfus, çocukların mülkiyet olarak görülmemesiyle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Ataerki sistemde sıkça vurgulanan

“erkeklerin kadınları ve çocukları” rekabetçi söyleminin gelişmemiş olması doğanın yıkımını engelleyen durumlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Çevreye verilen tahribatın altında yatan sebeplerin başında ataerkil toplum zihniyetinin bulunduğunu dile getiren ekofeminist anlayış, kadın ve doğanın eril zihniyet bağlamında kontrol altına alınıp, sömürüldüğünü öne sürmektedir. Ekofeminizm, özellikle 18. yüzyıldan itibaren kadınlar üzerinde kurulan tahakküme yüksek sesle karşı çıkan feminist damardan beslenmektedir. Baskı altına alınıp ikincilleştirilen kadın, bedeni üzerinde söz sahibi olamamakta, cinsiyet eşitsizliğinin sonucunda toplumsal rolleri altında erkek egemen zihniyet altında denetime tabii tutulmaktadır. Tahakküm mekanizması geniş zemine yayıldığından kadın sorunları tek bir feminist bakış açısına dayandırılarak açıklanamamaktadır. Nitekim mevcut sorunlar mevzuaya farklı açılardan bakan birden fazla feminist anlayışın oluşmasına yol açmıştır. Üçüncü dalga arasında oluşmaya başlayan ekofeminist yaklaşım, doğaya ve kadına yönelik tahakkümün son bulmasını talep ederek, feminist ideolojiden beslenerek, daha eşit ve adil bir düzenin yaratılması için mücadele veren toplumsal bir harekettir. Kadını kontrol altına alan eril tahakküm, doğayı da denetimi altına alarak kendi istekleri doğrultusunda hareket etme arzusu içerisindedir. Ancak doğaya ve kadına ilişkin sorunların birlikte değerlendirildiğinde eril zihniyetten kurtulabileceğini, ekolojik ve kadın sorunlarının bu yöntemle çözüme ulaşabileceğini ekofeminist yaklaşım iddia etmektedir. Doğanın ezilmesi, talan edilmesi ile kadınların sömürülmesi arasında paralel bir ilişkinin bulunduğunu belirten ekofeminizmde, kadınların ezilmesinin önüne geçmek ve fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için insan ve doğa arasındaki birlikteliğin olumlu bir düzlemde ilerlemesi gerekmektedir (Tamkoç, 1996: 77). Bu anlatıdan yola çıkarak Kadınlar Ülkesi, kadınların ataerkil değerlerle örülme-yen anaerkil toplum yapıları, doğa ve insan arasındaki bozulmamış antlaşmanın ürünüdür. Nitekim kolaylıkla gözlemleneceği gibi herhangi bir ekolojik sorunun olmayışı ve kadınların refah içinde yaşıyor oluşu aynı anlatıya denk düşmüştür.

Birbirinden farklı kanallardan beslenen ekofeminist görüşlerin birleştiği en temel nokta, doğanın tahribatının, ele geçirilip denetlenmesinin ve tarumar edilmesinin kaynağının ataerkil sistem olduğudur. Makale boyunca gerçekleştirilen ekofeminizm tanımlanması gayretinde de görüldüğü üzere tüm görüşler bu temel nokta ekseninde sınırlandırılmıştır. Doğayı odağına alarak ve bunu feminist bir mesele haline dönüştüren *Kadınlar Ülkesi* isimli kurgusal eserin okuması da yine bu sınırlandırma dahilinde gerçekleştirilmiştir. Kurgusal romanın feminizme dair pek çok izi barındırıyor oluşu onun tartıştığı meselelerin ne denli derinlikli ve çok boyutlu kurgulandığının kanıtı olarak görülebilir. Birçok noktaya değiniyor olması nedeniyle eserde ekofeminizmle örtüşen noktalara rastlanılmıştır. Kitabın yazıldığı dönemde ekofeminizm isimlendirmesiyle karşılaşmıyor olsak dahi bu kitap, ekoloji tartışmasının feminist düşünüşte çok daha eskiye dayandığını göstermiş ve bir bakıma görme açımızı genişletmiştir. Ancak

belirtilenler dışında, Gilman'ın bu eserinin ekofeminizmle örtüşmeyen kısımlarına eleştiriler getirmek de mümkündür. Kitapta erkeklerin köpekleri sevmesi ve onları sömürmesi; kadınlar tarafından da kedilerin sevilmesi ve sömürülmesi biçiminde görünür olmuştur. Kadınların bu tavrı erkeklerin tavrının yalnızca yumuşamış halidir. Bu bakımdan kitap, sistemin işleyişine genel manada eleştiri getirmiştir fakat bunu yaparken “türcülüğü” üretmeye devam etmekten uzaklaşmamıştır. Aynı zamanda erkeklerin tüm hayvanları evcilleştirme çabalarına karşın kadınların “yalnızca” kedileri evcilleştirmiş olmaları durumun ekofeminizmle ilişkilenebilecek diğer noktasını oluşturur. Anlaşıldığı üzere, eser ekofeminizmin izlerini taşıyor olsa dahi, tüm hedeflerini net bir biçimde somutlaştırmamıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Adams, C. J. (2013). *Etin cinsel politikası: Feminist-vejetaryen eleştirel kuram*. (Çev.: G. Tezcan - M. E. Boyacıoğlu), İstanbul: Ayrıntı.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı? Annelik mi?*. (Çev.: Aysen Ekmekçi), İstanbul: İletişim.
- Bakan R. - Kadirbeyoğlu Z. (2019). Küresel sermaye, yerel direnişler: Ekolojik hareketlerde kadınların vatandaşlık talebi. *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar*, (Der.: Emet Değirmenci), 73-84.
- Berger, J. (2017). *Hayvanlara niçin bakarız?*. (Çev.: Cevat Çapan), İstanbul: Deli Dolu.
- Berktaş, F. (1996). Ekofeminizm ya da yüreğin iyimserliği. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 73-76.
- Berktaş, F. (2018). Kadınlar doğaya sahip çıkıyor. *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar*, (Ed.: Emet Değirmenci), 17-21.
- Blank, H. (2014). *Bekaretin el değmemiş tarihi*. (Çev.: Emek Ergün), İstanbul: İletişim.
- Çetin, O. B. (2005). Ekofeminizm: Kadın- doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyo Ekonomi*, 1, 61-76.
- Değirmenci, E. /Der./ (2019). *Doğa ve kadın: Ekolojik dönüşümde feminist tartışmalar*. İstanbul: Heinrich Böll Derneği Türkiye Temsilciliği.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve postmodern feminizm*. Bursa: Sentez.
- Demir, M. (2013). Çevre olarak konumlandırılmış kadını ve doğayı birlikte düşünmek: Ekofeminizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 63, 11-44.
- Donovan, J. (2014). *Feminist teori*. (Çev.: Aksu Bora), İstanbul: İletişim.
- Gezgin, E. (2017). Kadın ve doğa üzerindeki tahakküme alternatif bir bakış: Ekofeminizm üzerine bir değerlendirme. *Border Crossing*, 7, 2, 395-412.
- Gilman, C.P. (2018). *Kadınlar ülkesi*. (Çev.: Sevdâ Deniz Karalı), İstanbul: İthaki.
- Hooks, B. (2014). *Feminizm herkes içindir*. (Çev.: Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım), İstanbul: BGST.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyerler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis.
- Keleş, R.- Hamamcı, C. (1997). *Çevrebilim*. Ankara: İmge.
- Koçkar, A. İ. (2015). Günümüzde anne olmak: bağlanma kadının çalışması arasındaki dengenin incelenmesi. *Cogito*, 81, 207-219.

- Longenecker, M. (1997). Women, ecology and the environment: An introduction. *NWSA*, 9, 1-17.
- Maltaş, A. (2015). Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (29), 1-8.
- Mellor, M. (1993) *Sınırları yıkmak: feminist yeşil bir sosyalizme doğru*. (Çev.: Osman Akınbay), İstanbul: Ayrıntı.
- Nhanenge, J. (2011). *Ecofeminism: towards integrating the concerns of women, poor people and nature into development*. U.K.: University Press of America.
- Olgun, H. (2017). Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkil tahakküm. *Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar*, (Ed. Hakan Olgun, Orçun İmga), 387-421, Ankara: Liberte.
- Özdemir, H. - Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları Dergisi*, 2, 261-276.
- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. (Çev.: Başak Ertür), İstanbul: Metis.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İstanbul: İnsan.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: imkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim.
- Shiva, V. - Mies, M. (2018). *Ekofeminizm*. (Çev.: İlknur Urkun Kelso), İstanbul: Sinek Sekiz.
- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4, 77- 84.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3 (5), 163-175.
- Topgül, S. (2012). Kadın ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27: 71-83.
- Türk, S. M. (2017). Ekofeminizm ve düalizm fikri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 377- 392.
- Witting, M. (2009). Kadın doğulmaz. *Cogito*, 58, 193-202.
- Yılmaz Arslantürk, A. (2018). Çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü: Ekofeminizm. *Social Science Development Journal*, 11(3), 312-324.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1:<https://yesilgazete.org/blog/2014/05/31/ikizderede-koylulere-jandarma-saldirisi-yasli-kadinlar-yarali/> (Erişim: 15.07.2020)
- URL-2:<https://www.birgun.net/haber/koylu-kadinlar-termik-santral-nobetinde-59591> (Erişim: 15.07.2020)
- URL-3:<https://www.evrensel.net/haber/97593/yircali-kadinlarin-mucadele-icin-nedenleri-var> (Erişim: 15.07.2020)